

NATO: Σε αναζήτηση νέου ρόλου

Εισαγωγικά

Η Ατλαντική Συμμαχία, μετά την κατάρρευση του σοβιετικού γεωπολιτικού συστήματος ασφάλειας, περνάει μια κατάσταση αυτοπροσδιορισμού και αναζήτησης νέου ρόλου. Το «κενό ισχύος» που δημιούργησε η πτώση της «σοβιετικής αυτοκρατορίας» έκανε επιτακτική την ανάγκη «μεταμόρφωσης» του NATO ώστε αυτό να καταστεί ο βασικός οργανωτικός πυρήνας της «νέας ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής». Στο στρατηγικό σχεδιασμό της Συμμαχίας μια τέτοια μετεξέλιξη θεωρείται επιβεβλημένη καθώς η διεθνής κοινότητα διανύει —και κατά τις εκτιμήσεις ορισμένων αναλυτών θα εξακολουθήσει να διανύει!— περίοδο έντονης στρατηγικής αστάθειας και αύξησης των περιφερειακών συγκρούσεων. Το NATO, δίνοντας έμφαση στη δημιουργία ενός μηχανισμού ασφαλείας βασισμένου σ' ένα αναπροσαρμοσμένο στρατιωτικό σκέλος, αποσκοπεί στην πρόληψη των κινδύνων (risks) και στην αντιμετώπιση των προκλήσεων (challenges) που απορρέουν από το σημερινό διεθνές περιβάλλον.

Η επιδιωκόμενη μεταμόρφωση της Συμμαχίας άπτεται κυρίως των επιλογών και των σχέσεων των βασικών πρωταγωνιστικών μελών του, αλλά και της υπό διαμόρφωση διαπλοκής συμφερόντων των πρώην αντιπάλων. Οι ΗΠΑ επιδιώκουν να διατηρήσουν την πρωτοκαθεδρία τους στον ευρωπαϊκό χώρο συνεχίζοντας να ελέγχουν τις εξελίξεις. Είναι κοινός τόπος ότι οι ΗΠΑ, μια «ευρωπαϊκή» πλέον δύναμη μεταπολεμικά, έχει βαρύνοντα λόγο. Από την άλλη πλευρά η Ευρώπη επιδιώκει την «απεξάρτησή» της από τη μεγάλη αυτή σύμμαχο. Οι τάσεις για ευρωπαϊκή «χειραφέτηση» περνούν μέσα από τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τη

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Παναγιώτης Μαυρίδης είναι βοηθός ερευνητής στο Σεμινάριο Τεκμηρίωσης για τα Βαλκάνια του Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων και κάνει μεταπτυχιακές σπουδές στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

δημιουργία ανεξάρτητης «ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας». Οι δυτικο-ευρωπαϊκές αυτές διεργασίες φαίνεται να αποπειρώνται να αρθρώσουν μια ευδιάκριτη προβληματική ασφάλειας που συνάδει στις ειδικότερες επιδιώξεις τους. Τις τάσεις όμως αυτές, τείνει να επηρεάζει η συνειδητοποίηση μιας ενισχυμένης Γερμανίας. Για πολλούς Ευρωπαίους εταίρους της Γερμανίας η προοπτική μιας «ευρωπαϊκής Γερμανίας» και όχι «γερμανικής Ευρώπης», καθιστά αναγκαία την αμερικανική παρουσία «... ως ένα “αντίβαρο” στα θέματα ευρωπαϊκής ασφάλειας, τουλάχιστον στην παρούσα φάση της ευρωπαϊκής οικοδόμησης»².

Για τις ΗΠΑ ένας τέτοιος ρόλος συνιστά την αναγκαία προσαρμογή της στη μεταβαλλόμενη ευρωπαϊκή συγκυρία. Με δεδομένη όμως την αντιμετώπιση του σύγχρονου «γερμανικού προβλήματος» που επιβάλλει την Ενωμένη Γερμανία μέσα στο ΝΑΤΟ η Ουάσιγκτον επιθυμεί στις νέες πλέον συνθήκες «να αναβαθμίσει τις αμερικανο-γερμανικές σχέσεις ως τον πυρήνα της πολιτικής της του “ευρω-ατλαντικού Συνεταιρισμού”»³.

Οι ενδο-συμμαχικές αυτές διεργασίες καθορίζουν και τη στάση του ΝΑΤΟ στην αντιμετώπιση του «κενού ασφαλείας» της Ανατολικής Ευρώπης και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Κεντρική θέση στην προβληματική για τις επιλογές της Συμμαχίας έχει η λεγόμενη «διεύρυνση» του ΝΑΤΟ προς την Ανατολική Ευρώπη. Επιλογή που συναντά αφενός τις επιφυλάξεις της Ρωσίας και αφετέρου αρκετές «τεχνικού» χαρακτήρα πολιτικο-διπλωματικές δυσκολίες.

Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ο ρόλος του ΝΑΤΟ

«Κενό ισχύος» - «Κενό ασφαλείας»

Η περιοχή της Ευρασίας είναι χώρος με τεράστια γεωπολιτική σημασία⁴. Γι' αυτό ακριβώς το λόγο αποτέλεσε και αποτελεί το επίκεντρο στον παγκόσμιο συσχετισμό δυνάμεων.

Ο μεταψυχροπολεμικός συσχετισμός δυνάμεων αποτέλεσε μια έκφραση της παγκόσμιας ισορροπίας ισχύος («balance of power»⁵). Μετά την κατάρρευση της «σοβιετικής αυτοκρατορίας», το γεωπολιτικό σύστημα που χαρακτήριζε αυτήν την ισορροπία δυνάμεως ανετράπη, δημιουργώντας ένα αναπόφευκτο «κενό ασφαλείας»⁶, το οποίο οδήγησε στην ανάπτυξη ενός σύγχρονου διεθνούς στρατηγικού ανταγωνισμού. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Στέλιος Αλειφαντής:

Μέσα σε συνθήκες αλληλεξάρτησης και διεθνοποίησης, οι οποίες βρίσκουν έκφραση στην ένταση της «οικουμενοποίησης» («globalization») της διεθνούς πολιτικής, ο χαρακτήρας του σύγχρονου διεθνούς ανταγωνισμού προσλαμβάνει γνωρίσματα και ανταποκρίνεται σε «αιτήματα» διαφορετικά από εκείνα που οδήγησαν στους δυο παγκόσμιους πολέμους. Στις νέες συνθήκες ο διεθνής ανταγωνισμός εξακολουθεί να εκφράζει διαφορετικές εθνικές επιλογές ή στρατηγικές επιδιώξεις/συγκλίσεις («ευρωατλαντική» προοπτική, «ευρωπαϊσμός», «ευρασιατική» επιλογή...) ως αντιθετικές απόπειρες κάλυψης του υπάρχοντος «κενού ισχύος» και αναδιοργάνωσης του διεθνούς συστήματος (νέα «τάξη πραγμάτων»)⁷.

Ο Georgi Arbatov, διευθυντής του Ινστιτούτου Αμερικανικών Σπουδών της πρώην

Σοβιετικής Ένωσης, είτε κάποτε ότι η κατάρρευση του ανατολικού συνασπισμού θα έκανε στη Δύση ένα μεγάλο κακό: «Θα την απάλλαξε από το μεγάλο εχθρό»⁸.

Την παραπάνω επισήμανση ενισχύει και η άποψη του διοικητή (Saceur) της Συμμαχικής Διοίκησης Ευρώπης του NATO, στρατηγού John Salikasvili, ο οποίος επισημαίνει σαφώς:

«Άλλοτε, όταν η προσοχή μας συγκεντρωνόταν στην πρώην Σοβιετική Ένωση, τα πράγματα κατά κάποιο τρόπο ήταν ευκολότερα. Κατανοούσαμε το πρόβλημα, δίναμε σ' αυτό όλη την προσοχή μας, το παρακολουθούσαμε. Τώρα είναι πολύ διαφορετικά. Μιλάμε για πράγματα που δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε —ασφάλεια, αβεβαιότητα— ... ήταν εύκολο, όταν είμαστε ενωμένοι απέναντι σε μια κοινή απειλή, να προστατεύσουμε κάποιο NATOϊκό έδαφος. Είναι όμως πολύ πιο δύσκολο όταν έχετε να αντιμετωπίσετε ζητήματα που δεν απειλούν το έδαφος μιας χώρας, όταν έχετε να διαθέσετε δυνάμεις ή απλώς πόρους για κάτι που δεν σας απειλεί άμεσα και γι' αυτό δεν προκαλεί και το ίδιο ενδιαφέρον του κοινού»⁹.

Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ μπορεί να απάλλαξε τη Δύση από τον υπ' αριθμό ένα κίνδυνο, αλλά μέσα από τα συντρίμια των νέων συνθηκών δημιουργήθηκαν τρία ζητήματα υψίστης σημασίας:

* Το αίτημα για κυριαρχία, αυτοπροσδιορισμό και διεθνή νομιμοποίηση των νεοδημιουργηθέντων κρατών ανέδειξε παλαιότερες ιστορικές, πολιτισμικές και θρησκευτικές μνήμες που επί δεκαετίες πριν ο κομμουνισμός είχε καταπνίξει¹⁰, με τη μορφή ενός αγάλινωτου εθνικισμού, ο οποίος σε πολλές περιοχές πήρε τη μορφή αιματηρών συγκρούσεων (πρώην Γιουγκοσλαβία, Αρμενία, Γεωργία κτλ).

* Την εξισορρόπηση του ρωσικού πυρηνικού και στρατιωτικού παράγοντα αλλά και την αντιμετώπιση μιας ενδεχόμενης αναστροφής της διαδικασίας καθεστωτικής μετάβασης.

* Τη διασπορά των πυρηνικών όπλων τα οποία έχουν ξεφύγει από τον έλεγχο της Ρωσίας¹¹.

Η κατάσταση αυτή ενισχύει την άποψη όσων πιστεύουν ότι ο νέος εχθρός της Δύσης και του NATO «δεν είναι μια άλλη χώρα, αλλά η ίδια η αστάθεια»¹².

Αμερικανική πρωτοκαθεδρία

Στη νέα διεθνή συγκυρία, οι ΗΠΑ αναδεικνύονται η μόνη παγκόσμια δύναμη και η μεγάλη κερδισμένη του ψυχρού πολέμου. Έχοντας στην κατοχή της μια τεράστια στρατιωτική μηχανή είναι ίσως η μόνη χώρα που μπορεί να επιχειρήσει να ασκήσει καθοριστική επιρροή με σκοπό τη διαφύλαξη της ειρήνης και της σταθερότητας στην εύφλεκτη περιοχή, της Ανατολικής Ευρώπης αλλά και όλου του πλανήτη γενικότερα. Η Ουάσινγκτον, χωρίς να αποποιείται του ηγετικού της ρόλου στη νέα κατάσταση που τείνει να δημιουργηθεί με τη «μεταμόρφωση» του NATO, προσπαθεί να προσδώσει στην Ευρώπη ένα πιο ενεργό ρόλο, κατοχυρώνοντας όμως μια «ευρωατλαντική» προοπτική στην οικοδόμηση της νέας ευρωπαϊκής ασφάλειας. Σ' αυτό το πλαίσιο, σύμφωνα με την κρατούσα «ευρω-ατλαντική» αντίληψη, «το NATO, η ΔΑΣΕ, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η ΔΕΕ, και το Συμβούλιο της Ευρώπης θα αλληλοσυμπληρώνονται»¹³.

Η αναγνώριση από την πλευρά της Ουάσινγκτον ενός αυξημένου ρόλου των Ευρωπαϊκών συμμάχων καταδεικνύει τη νέα αμερικανική στάση, η οποία φαίνεται να αποκλείει τη μεμονωμένη και ενεργό στρατιωτική συμμετοχή των ΗΠΑ στην αντιμετώπιση κρίσεων και απειλών, επιδιώκοντας καταρχήν να περιοριστεί μόνο σε διπλωματικές ενέργειες και υποστήριξη (παροχή πληροφοριών, επικοινωνίες, διοικητική μέριμνα κτλ.)¹⁴.

Η στάση αυτή οφείλεται κυρίως:

* στην αναθεώρηση των απειλών (μιας και η σοβαρότητα της απειλής που αντιμετώπιζαν στα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου από την ΕΣΣΔ δεν υφίσταται πλέον).

* στην άρνηση των ΗΠΑ, να συνεχίσουν να παίζουν το ρόλο του κύριου χρηματοδότη της Συμμαχίας¹⁵. Οι στρατιωτικές περικοπές είναι πλέον ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός, τόσο από την πλευρά των ΗΠΑ, όσο και από την πλευρά των Ευρωπαϊκών συμμάχων.

Παρά το γεγονός της επιχειρούμενης ενίσχυσης του ρόλου της Ευρώπης με την ενεργοποίηση της ΔΕΕ, ο πρόεδρος Κλίντον έσπευσε να διευκρινίσει ποιος επιθυμεί να είναι ο κύριος του παιχνιδιού. Χαρακτηριστικά τόνισε: «Μολονότι η ΔΕΕ, μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των προκλήσεων ασφαλείας στην Ευρώπη στα επόμενα χρόνια, εγώ πιστεύω πάντα ότι το ΝΑΤΟ παραμένει ο άξονας της αμοιβαίας ασφάλειας μας»¹⁶.

Ευρωπαϊκή χειραφέτηση

Η ευρωπαϊκή χειραφέτηση είναι ένας άλλος επίσης σημαντικός λόγος που έρχεται να ενισχύσει τη στάση των ΗΠΑ. Σ' έναν κόσμο όπου το αντίπαλο, ψυχοπολεμικό δέος δεν υπάρχει πια, η Ευρώπη δεν φαίνεται να εφησυχάζει, μιας και «αντιμετωπίζει προβλήματα στον επανακαθορισμό της εξωτερικής και αμυντικής της πολιτικής...», και «... ειδικότερα, στην εξεύρεση τρόπων προώθησης της ενότητας της...»¹⁷.

Η «Ευρώπη προσπαθεί στην παρούσα φάση να σφυρηλατήσει το δικό της θεσμικό οικοδόμημα και στη διαδικασία αυτή καταναλώνει το μεγαλύτερο μέρος της πολιτικής της ενέργειας»¹⁸, βάζοντας σε δεύτερη προτεραιότητα, παγκόσμια προβλήματα εξίσου σημαντικά και ίσως καθοριστικά για το μέλλον της όπως «η δίνα για υπερκυριαρχία, οι εθνικιστικές εξεγέρσεις, η υπανάπτυξη... η διασπορά των όπλων μαζικής καταστροφής»¹⁹.

Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης φαίνεται να αντιλαμβάνονται και να συνειδητοποιούν την έντονη αλληλεξάρτηση των προβλημάτων αυτών, τα οποία σε συνάρτηση με την οικονομική ύφεση που αντιμετωπίζουν γενικότερα καθιστούν αναγκαία την επίσπευση των διαδικασιών ολοκλήρωσης.

Έτσι η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να ανταποκριθεί στις προκλήσεις του μέλλοντος ξεπερνώντας τα όποια εμπόδια επιφέρει η «σταδιακή υπαγωγή ή ο βαθμός υπαγωγής των κρατών που μετέχουν σ' ένα πολιτικό σύστημα, σε υπερεθνικούς ή υπερκρατικούς θεσμούς και μηχανισμούς λήψης και ελέγχου αποφάσεων»²⁰, ώστε αυτή να μετατραπεί σε τόπο όπως τον οραματίστηκαν οι φεντεραλιστές «πατέρες» της πριν περίπου πενήντα χρόνια. Στην αντίθετη περίπτωση «μπορεί να παραμείνει αυτό που την αποκάλυψε ένας αγανακτισμένος Βέλγος υπουργός στη διάρκεια του πολέμου

του Περσικού Κόλπου, το 1991 — “ένας οικονομικός γίγαντας, ένας πολιτικός νάνος και ένα στρατιωτικό σκουλήκι”»²¹.

Τα παραπάνω καταδεικνύουν μια έντονη τάση ευρωπαϊκής «χειραφέτησης». Παράλληλα η ροπή της Ευρώπης για οριστική «απεξάρτηση» από τη μεγάλη σύμμαχο, χωλαίνει μπροστά στα έντονα ενδο-ευρωπαϊκά προβλήματα και ιδιαίτερα στο ρόλο της Ενωμένης Γερμανίας στη σύγχρονη διεθνή πραγματικότητα²².

Το Νέο ΝΑΤΟ

Μια νέα αρχιτεκτονική ασφαλείας

Οι τάσεις και οι προβληματισμοί που αναπτύχθηκαν παραπάνω αρχίζουν ουσιαστικά να διαμορφώνονται μέσα στα πλαίσια της Συμμαχίας τον Ιούλιο του 1990, στη Σύνοδο Κορυφής στο Λονδίνο. Οι βάσεις όμως τέθηκαν στη Σύνοδο Κορυφής της Ρώμης, το Νοέμβριο του 1991, με τη Διακήρυξη της Ρώμης για την Ειρήνη και τη Συνεργασία, η οποία καταδεικνύει ρητά τη μεταμόρφωση του ΝΑΤΟ.

Η βασική προβληματική εκφράζεται στην αντίληψη ότι τα σύγχρονα ευρωπαϊκά προβλήματα δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν από ένα και μόνο οργανισμό. Γι’ αυτό, μέσα σ’ ένα πλαίσιο αλληλένδετων οργανισμών το ΝΑΤΟ, η ΔΑΣΕ, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η ΔΕΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης αλληλοσυμπληρώνονται. Επίσης δίδεται έμφαση στις περιφερειακές δομές συνεργασίας.

Το νέο στρατηγικό δόγμα

Δίδεται έμφαση σε μια συνολική στρατηγική ισορροπία προς αντιμετώπιση οποιουδήποτε κινδύνου κατά της ασφάλειας των χωρών της Συμμαχίας που θα μπορούσε να προέλθει από την αστάθεια και την ένταση. Η κατάσταση καθιστά αναγκαία τη συνεχιζόμενη παρουσία των βορειο-αμερικανικών δυνάμεων στην Ευρώπη.

Το νέο στρατηγικό δόγμα επιβεβαιώνει τις βασικές λειτουργίες του ΝΑΤΟ ως στρατιωτικής συμμαχίας. Δίδεται, όμως, έμφαση στη χρησιμοποίηση πολιτικών μέσων επίλυσης διεθνών ζητημάτων (αρθ. 2 και 4 της συνθήκης της Ουάσινγκτον), ενώ η πολιτική ασφάλεια της Συμμαχίας επιχειρεί να στηριχτεί αποφασιστικά σε τρία επιπλέον στοιχεία: το διάλογο, τη συνεργασία και τη διατήρηση μιας συλλογικής αμυντικής ικανότητας. Από την άποψη αυτή το ΝΑΤΟ επιδιώκει να μετεξελιχθεί σ’ έναν πολιτικό, κατά βάση, παρεμβατικό μηχανισμό με επιλεκτική χρήση της στρατιωτικής υποστήριξης με σκοπό την οικοδόμηση νέων δομών ασφάλειας στη γηραιά ήπειρο.

Η Συμμαχία διατηρεί, βεβαίως, τον αμυντικό της προσανατολισμό, μέσω μιας ενιαίας στρατιωτικής δομής με κατάλληλο συνδυασμό συμβατικών και πυρηνικών δυνάμεων. Παράλληλα όμως οι νέες συνθήκες απαιτούν την προσαρμογή των ενόπλων δυνάμεων σε μικρότερους και πιο ευέλικτους πολυεθνικούς σχηματισμούς ικανούς να αποτελέσουν επιλεκτικά τον πυρήνα συγκρότησης στρατιωτικών δυνάμεων είτε από ορισμένα κράτη-μέλη για ειδικές αποστολές (αντίληψη «task-force») είτε φορείς στρατιωτικής συνεργασίας με συγκεκριμένο αντικείμενο με τη συμμε-

τοχή των πρώην αντιπάλων ή άλλων τρίτων κρατών.

Ταυτότητα ασφαλείας και αμυντικός ρόλος της Ευρώπης

Αυξάνεται ο ρόλος της και η ευθύνη των ευρωπαϊκών μελών. Αναπτύσσεται μια ταυτότητα ασφαλείας και ενός αμυντικού ρόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αντικατοπτρίζει την περαιτέρω ενίσχυση του ευρωπαϊκού πυλώνα μέσα στο ΝΑΤΟ, ενδυναμώνοντας έτσι την πληρότητα και την αποτελεσματικότητα της Ατλαντικής Συμμαχίας.

Αναβαθμίζονται οι δεσμοί μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της ΔΕΕ και του ΝΑΤΟ, για να εξασφαλιστεί ότι οι Σύμμαχοι, που δεν συμμετέχουν σήμερα στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας σε θέματα της πολιτικής εξωτερικών σχέσεων και ασφαλείας και της άμυνας (όπως π.χ. η Τουρκία), θα συμμετέχουν επαρκώς σε αποφάσεις που μπορεί να επηρεάσουν την ασφάλειά τους.

Αναγνωρίζεται ο ρόλος της ΔΕΕ ως αμυντικού στοιχείου της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ενοποίησης αλλά παράλληλα και ως μέσου για την ενίσχυση του ευρωπαϊκού πυλώνα της Συμμαχίας, μιας και είναι εμφανής η διαφορετική φύση των σχέσεων της ΔΕΕ με τη Συμμαχία και με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση. Παράλληλα με την αύξηση του ρόλου της ΔΕΕ, εντείνονται οι προσπάθειες για την ενίσχυση του ρόλου του ΟΑΣΕ (πρώην ΔΑΣΕ) ως ένα μείζον βήμα προς την οικοδόμηση μιας νέας Ευρώπης²³.

Το ουσιαστικό αποτέλεσμα της Συνόδου της Ρώμης ήταν «... η εγκαθίδρυση ενός ευρω-ατλαντικού “συνεταιρισμού” Αμερικής-Ευρώπης (a “partnership” policy) με παράλληλη απόρριψη κάθε ανεξάρτητης “ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας”, η οποία νοείται να αναπτύσσεται μόνο και αποκλειστικά ως ο “ευρωπαϊκός πυλώνας” της Συμμαχίας²⁴. Ταυτόχρονα στην ίδια σύνοδο το ΝΑΤΟ κατοχύρωνε το ρόλο του ως κυρίαρχου φορέα στην οικοδόμηση των νέων σχέσεων ασφαλείας με τα πρώην κράτη-μέλη του Συμφώνου της Βαρσοβίας με τη δημιουργία ενός νέου νατοϊκού θεσμού, του «Βορειο-Ατλαντικού Συμβουλίου Συνεργασίας» (ΝΑСС).

Οι σχέσεις της Συμμαχίας με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης

Η ισχυροποίηση των δεσμών δυτικών και ανατολικών κρατών στην Ευρώπη βρίσκεται στο επίκεντρο των επιδιώξεων του ΝΑΤΟ. Γι' αυτό το λόγο η Συμμαχία προτίθεται να ενισχύσει τα μέτρα για μεταρρύθμιση στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, προσφέροντας πρακτική βοήθεια, προκειμένου να πετύχουν στη δύσκολη μεταβατική περίοδο.

Η οικοδόμηση της νέας σχέσης του ΝΑΤΟ με αυτές τις χώρες προβλέπει, ένα ευρύ πρόγραμμα επισκέψεων υψηλού επιπέδου, ανταλλαγής απόψεων επί θεμάτων ασφαλείας, εντατικές στρατιωτικές επαφές και ανταλλαγή τεχνογνωσίας σε διάφορους τομείς.

Η νέα αυτή εξέλιξη κατοχυρώνεται «από τη θεσμοποίηση της συνεργασίας της (Συμμαχίας) με τις πρώην κομμουνιστικές χώρες διά μέσου της εγκαθίδρυσης του Βορειο-Ατλαντικού Συμβουλίου»²⁵.

Οι υπουργοί των Εξωτερικών των χωρών του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας και των αποσχισθέντων χωρών της πρώην ΕΣΣΔ, καλούνται να συνέρχονται μαζί με τους υπουργούς των κρατών-μελών της Συμμαχίας σε περιοδικές συνεδριάσεις στα πλαίσια του Βορειο-Ατλαντικού Συμβουλίου σε υπουργικό ή πρεσβευτικό επίπεδο και εάν το απαιτούν οι περιστάσεις σε τακτικές συνεδριάσεις με:

- α) επιτροπές του NATO, συμπεριλαμβανομένων της Πολιτικής και της Οικονομικής Επιτροπής
- β) τη Στρατιωτική Επιτροπή και υπό την αιγίδα της, με άλλες στρατιωτικές αρχές του NATO.

Έλεγχος εξοπλισμών

Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας γίνονται εντατικές διαβουλεύσεις για την καταστροφή των πυρηνικών κεφαλών, ελέγχου των συμβατικών εξοπλισμών και του αφοπλισμού, μέσω:

* Της ενίσχυσης της ασφάλειας και της σταθερότητας σε χαμηλότερα κατά το δυνατόν επίπεδα ενόπλων δυνάμεων και συμβατά με τις ένομες ανάγκες ασφαλείας του καθενός, τόσο εντός όσο και εκτός Ευρώπης.

* Της διεξαγωγής ενός εντατικού διαλόγου για την ασφάλεια μέσα σε ένα μόνιμο πλαίσιο και μέσω της παρότρυνσης μιας νέας ποιότητας για τη διαφάνεια και τη συνεργασία αναφορικά με τις ένοπλες δυνάμεις και τις αμυντικές επιλογές.

* Της προώθησης αποτελεσματικών μηχανισμών και οργάνων για την πρόληψη συγκρούσεων.

Η Συμμαχία επιχειρεί να αντιμετωπίσει το ζήτημα σε μια παγκόσμια προοπτική. Το NATO σαφέστατα επικεντρώνεται σε κινδύνους ευρύτερου χαρακτήρα, συμπεριλαμβανομένων της εξάπλωσης όπλων μαζικής καταστροφής, της διακοπής της ροής ζωτικών πόρων και των τρομοκρατικών ενεργειών και δολιοφθοράς, που μπορούν να επηρεάσουν τα ευρύτερα συμφέροντα ασφαλείας της Συμμαχίας.

Η διεύρυνση του NATO

Σε μια εποχή όπου, οι πόλεμοι δεν σταμάτησαν αντιθέτως πολλαπλασιάστηκαν σε επικίνδυνο βαθμό, η αστάθεια παραμένει σε πολλές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, εξαιτίας οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δυσκολιών, συμπεριλαμβανομένων των εθνοτικών διαφορών και των εδαφικών διενέξεων, το NATO βρίσκεται σε φοβερό δίλημμα: να δεχτεί ή να μη δεχτεί στους κόλπους του τις χώρες που κάποτε ανήκαν στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Κι ενώ, οι νέες δημοκρατικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης χτυπούν την πόρτα για να μπουν κι αυτές στο Βορειο-Ατλαντικό Σύμφωνο, η Συμμαχία αντιμετωπίζει δυο μείζονος σημασίας προβλήματα:

Το πρώτο έχει να κάνει με τη Ρωσία η οποία φοβάται ότι σε περίπτωση ένταξης στο NATO χωρών όπως η Πολωνία, η Ουγγαρία και η Τσεχική Δημοκρατία θα βρεθεί απομονωμένη πίσω από ένα νέο «σιδηρούν παραπέτασμα». Το δίλημμα του NATO συνίσταται ακριβώς στην ενσωμάτωση του ρωσικού παράγοντα στην «ευρω-

ατλαντική» αρχιτεκτονική ασφάλειας στην Ευρώπη και τούτο απαιτεί εξαιρετικά λεπτούς χειρισμούς στην εξισορρόπηση πολυσύνθετων συμφερόντων.

Το δεύτερο τεράστιο πρόβλημα έχει να κάνει με το γεγονός της υλοποίησης και εφαρμογής του σχεδίου ένταξης τη στιγμή που υπάρχει σταθερή μείωση των αμυντικών δαπανών της Συμμαχίας, σε ανάλογο βαθμό με τις περικοπές αμυντικών δαπανών που αποφασίζουν οι χώρες μέλη.

Ωστόσο, εάν το NATO επιθυμεί να διατηρήσει τον κεντρικό ρόλο του στις ευρωπαϊκές εξελίξεις η πορεία προς τη διεύρυνση θεωρείται στη Συμμαχία μονόδρομος. Όπως χαρακτηριστικά τονίζει και ο Αμερικανός πρόεδρος Μπιλ Κλίντον: «Το πρόβλημα δεν είναι πλέον αν το NATO θα δεχτεί νέα μέλη, αλλά πότε και πώς θα γίνει αυτό»²⁶.

Η Συνεργασία για την Ειρήνη

Με δεδομένες λοιπόν τις πιέσεις των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και με έντονα τα δυο προβλήματα που γενικά αναφερθήκαμε παραπάνω, το NATO έπρεπε να λάβει κάποια μέτρα.

Στην Έκτακτη Σύνοδο Κορυφής του NATO, στις 10 Ιανουαρίου 1994, οι αρχηγοί των χωρών μελών της Συμμαχίας, υιοθετούν ένα αμερικανικής έμπνευσης σχέδιο, το αποκαλούμενο «Συνεταιρισμός για την Ειρήνη».

Το νέο αυτό σχέδιο προβλέπει «... στα πλαίσια του διαλόγου και της συνεργασίας να εγκαταστήσει έναν πραγματικό συνεταιρισμό, έναν Συνεταιρισμό για την Ειρήνη...» το οποίο σύμφωνα με τους εμπνευστές του «... θα παίξει ένα σημαντικό ρόλο στην εξελικτική διαδικασία της διεύρυνσης του NATO»²⁷. Ο όρος «εξελικτική διαδικασία» είναι αρκετά ασαφής για όσους προτίθενται να ενταχθούν στη Συμμαχία. Δεν καθορίζει πώς θα είναι αυτή η διαδικασία και πόσο θα διαρκέσει. Ουσιαστικά το πρόβλημα της διεύρυνσης μετατίθεται²⁸. Η Συμμαχία «... παραμένει ανοικτή για άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ικανές να ευνοήσουν την ανάπτυξη των αρχών της Συμμαχίας και να συνεισφέρουν στην ασφάλεια της περιοχής του Βορειο-Ατλαντικού»²⁹. Σε αυτό το σημείο η συμμαχία θέτει τις προϋποθέσεις: εμπέδωση των δημοκρατικών αρχών της Δύσης, στρατιωτική ικανότητα.

Το σχέδιο αυτό δίνει στη Συμμαχία τη δυνατότητα συνεργασίας σε στρατιωτικό επίπεδο με τις πρώην χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας και κυρίως των «χωρών του Βίζενγκραντ» — Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία και Σλοβακία, χωρίς όμως να δεσμεύεται για την ασφάλειά τους, άρα χωρίς τον κίνδυνο της εμπλοκής της σε ένοπλες συγκρούσεις. Στο σημείο αυτό το «NATO έδειξε ικανή ευελιξία»³⁰ μιας και το σχέδιο Συνεργασία για την Ειρήνη προϋποθέτει μια χαλαρή μορφή σύνδεσης αλλά όχι την πλήρη και κανονική ένταξη.

Ο «Συνεταιρισμός για την Ειρήνη», άφησε τους πάντες ικανοποιημένους, χωρίς να τους ικανοποιεί πλήρως. Συνοπτικά:

ΗΠΑ

Φαίνεται να είναι ο μεγάλος κερδισμένος. Το σχέδιο «Συνεταιρισμός για την Ειρήνη» ήταν αμερικανικής έμπνευσης.

* Πρώτον, κατάφερε να πετύχει τον έλεγχο της Ευρώπης με τους δικούς της όρους, με το να μοιράσει το κόστος της ασφάλειας με τους Ευρωπαίους εταίρους της, και να μείνει έξω από τυχόν στρατιωτικές εμπλοκές, προσφέροντας μόνο στον τομέα της υποστήριξης³¹.

* Δεύτερο, με τη συνεχιζόμενη παρουσία της συνεχίζει να ελέγχει τη Γερμανία ενισχύοντας παράλληλα τους δεσμούς της τελευταίας με το NATO. Η αναβίωση του γερμανικού προβλήματος είναι ένα θέμα που απασχολεί την αμερικανική πολιτική, ενώ ταυτόχρονα ο αμερικανικός ρόλος ικανοποιεί τους Ευρωπαίους, οι οποίοι φοβούνται την ενίσχυση της Γερμανίας, μετά μάλιστα την επανένωσή της με την Ανατολική Γερμανία³², αλλά και την επιρροή της Γερμανίας στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

* Τρίτον, ικανοποιεί τη Ρωσία, η οποία σε μια ενδεχόμενη διεύρυνση του NATO θα ένοιθε απομονωμένη, και περικυκλωμένη με δυσμενείς συνέπειες για τη συμμαχία και τον κόσμο. Διεύρυνση του NATO πιθανό να σήμαινε τη διακοπή της διαδικασίας καταστροφής από τη μεριά της Ρωσίας των στρατηγικών πυραύλων (Start I), λύση της Συμφωνίας για τις συμβατικές δυνάμεις στην Ευρώπη (CFE), και των συμφωνιών για τα βιολογικά όπλα³³.

Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο καθηγητής Ζμπίγκνιου Μπρεζίνσκι, σύμβουλος του πρώην προέδρου Κάρτερ για θέματα εξωτερικής πολιτικής «Στόχος, δεν είναι πια η αναχαίτιση, αλλά η συνεργασία με μια δημοκρατική Ρωσία, ... μέσω της συνεχούς υπενθύμισης της κοινής ευθύνης για την παγκόσμια σταθερότητα που μοιράζονται ΗΠΑ και Ρωσία». Αυτό που άλλωστε δικαιολογεί και την υποστήριξη, από την Ουάσινγκτον, των ρωσικών μεταρρυθμίσεων και τη συνεπαγόμενη αδιαφορία για τα άλλα κράτη της πρώην ΕΣΣΔ, είναι η άποψη ότι «η Ρωσία είναι ο κύριος, αν όχι ο μόνος εγγυητής της σταθερότητας στην πρώην ΕΣΣΔ, και το κράτος που οφείλει να αναλάβει την ευθύνη για το πυρηνικό οπλοστάσιο της εκλιπούσης υπερδύναμews...». Γι' αυτό το λόγο άλλωστε «... έχει η ίδια έννομο συμφέρον στην ύπαρξη μετα-σοβιετικής σταθερότητας στο "εγγύς εξωτερικό"»³⁴.

Γερμανία

Αρχικά, η εξέλιξη δεν την ικανοποίησε μιας και ήθελε αφενός, ο «Συνεταιρισμός για την Ειρήνη» να προσφέρει «σαφή προοπτική ένταξης» στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και αφετέρου να εγκαθιδρυθεί μια «σχέση ασφαλείας» με τη Ρωσία, ώστε να διαλυθούν οι φόβοι της Μόσχας ότι η Δύση επιδιώκει την απομόνωσή της. Κι αν για το πρώτο η Γερμανία δεν ικανοποιήθηκε πλήρως, για το δεύτερο φαίνεται να πέτυχε τους σκοπούς της.

Η αύξηση του ρόλου της ΔΕΕ ως ευρωπαϊκού αμυντικού πυλώνα, εξυπηρετεί τη Γερμανία αφού βρίσκεται σε πλήρη αντιστοιχία με τη γερμανική θέση για την προώθηση της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η παραμονή των ΗΠΑ στην Ευρώπη εξυπηρετεί τη Γερμανία στο βαθμό που συμβάλλει σε κάποια εξισορρόπηση του ρωσικού παράγοντα.

Γαλλία

Η Γαλλία επίσης, ικανοποιείται αρκετά από αυτή την εξέλιξη για τους εξής λόγους:

* Πρώτον, η Γαλλία δεν ήθελε τη διεύρυνση γιατί πίστευε ότι αυτή θα οδηγήσει στη διάλυση ή στην απώλεια αξιοπιστίας της Συμμαχίας³⁵. Κάτι τέτοιο θα έθιγε σαφώς τα γαλλικά αλλά και τα ευρωπαϊκά συμφέροντα αφού σε μια τέτοια εξέλιξη θα ήταν βέβαιη η ενίσχυση της Γερμανίας και ο ρωσικός παράγοντας θα καθίστατο ανεξέλεγκτος με συνέπεια, όπως ορθά επισημαίνει ο πρώην Γάλλος πρεσβευτής στο NATO, Φρανσουά ντε Ροζ «η Γερμανία και η Ρωσία, θα αποτελούσαν τις μόνες επιρροές που θα κατευθύνονται στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη»³⁶.

* Δεύτερον, η αναγνώριση του ρόλου της ΔΕΕ ως ο αμυντικός άξονας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήταν για τη Γαλλία σοβαρή εξέλιξη αφού προωθούσε μια ανεξάρτητη «ευρωπαϊκή αμυντική ταυτότητα», η οποία «... θα δώσει στη σχέση που ενώνει τους Ευρωπαίους και τους Αμερικάνους το δυναμισμό που όλοι έχουμε ανάγκη για να αντιμετωπίσουμε τις ανάγκες ασφαλείας και ειρήνης στην ευρωπαϊκή ήπειρο»³⁷, όπως χαρακτηριστικά δήλωσε ο Γάλλος πρόεδρος Μιτεράν. Η εξέλιξη αυτή είναι σύμφωνη με την πάγια πολιτική της Γαλλίας για ανεξαρτησία από το NATO και ευρωπαϊκή «χειραφέτηση».

* Τρίτον, ανοίγει ο δρόμος για επαναπροσέγγιση των σχέσεων Γαλλίας-NATO³⁸ αφού σε ένα μεγάλο βαθμό ικανοποιείται το αίτημα των Ευρωπαίων για αυτονομία δράσης και εξισορρόπηση κατά κάποιο τρόπο της επιρροής Ευρωπαίων και Αμερικάνων στο NATO.

* Τέταρτον, για τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, η Γαλλία θεωρεί, διά στόματος του προέδρου Μιτεράν ότι «οι άμεσες απειλές για την ασφάλεια των χωρών αυτών προέρχονται από συνοριακά προβλήματα και ζητήματα μειονοτήτων»³⁹, προβλήματα τα οποία η ένταξη σε μια αμυντική συμμαχία δεν θα έλυνε. Τυχόν ένταξη των χωρών αυτών στο NATO, θα περιέπλεκε το πρόβλημα με τη Ρωσία, κάτι το οποίο θα ενέτεινε την αστάθεια που σε καμιά περίπτωση δεν θα συνέφερε τη Γαλλία. Όπως χαρακτηριστικά δήλωσε ο πρόεδρος Μιτεράν, δεν θα πρέπει η ένταξη των χωρών αυτών να «αποτελεί παράγοντα αστάθειας για άλλους»⁴⁰.

Ο ρόλος της Ρωσίας

Ο ρόλος της Ρωσίας αποτελεί το κλειδί των εξελίξεων στην Ανατολική Ευρώπη, καθώς και στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

Η Ρωσία είναι μεγάλη δύναμη, και ο «φυσικός διάδοχος» της πρώην σοβιετικής «αυτοκρατορίας». Παρά τα τεράστια οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει διεκδικεί τη θέση που της αρμόζει στη νέα «τάξη πραγμάτων». Και διεκδικεί τη θέση της αυτή στο βαθμό που πολλοί αναλυτές να μιλάνε για αναγέννηση και επιστροφή της «ρωσικής αρκούδας»⁴¹.

Η Ρωσία κάνει αισθητή την παρουσία της ως μεγάλη δύναμη, όντας παρούσα σε όλες τις διεθνείς εξελίξεις πολύ περισσότερο μάλιστα σ' αυτές όπου διακυβούνται άμεσα και ζωτικά συμφέροντά της. Και η περιοχή που η Ρωσία έχει άμεσα ζωτικά συμφέροντα είναι οι περιοχές της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, τα σημερινά νεοϊδρυ-

θέντα κράτη της Βαλτικής και του Καυκάσου. Τα κράτη αυτά αποτελούν για τη Ρωσία, όπως χαρακτηριστικά λέγεται, το «εγγύς εξωτερικό» της. Ο όρος αυτός καθιερώθηκε από την ώρα που οι Ρώσοι στρατιωτικοί διατύπωσαν το «νέο στρατιωτικό δόγμα». Σύμφωνα με αυτό, οι περιφερειακές δημοκρατίες της πρώην ΕΣΣΔ αποκτούν ζωτική σημασία για την ασφάλεια της Ρωσίας και επομένως δεν είναι δυνατή η σύμπτυξη της τεράστιας πρώην σοβιετικής πολεμικής μηχανής μέσα στα σημερινά όρια της Ρωσικής Ομοσπονδίας⁴².

Αυτό σημαίνει απλά πως η Μόσχα θεωρεί ότι οι πρώην σοβιετικές δημοκρατίες ανήκουν στη δική της «σφαίρα επιρροής», με αποτέλεσμα να επιδιώκει την σε νέες βάσεις ενοποίηση της πρώην σοβιετικής επικράτειας. Πρόκειται για το λεγόμενο «δόγμα Κόζιρεφ-Γέλτσιν» για το αμετάβλητο των γεωπολιτικών ισορροπιών της πρώην «σοβιετικής αυτοκρατορίας», που για ορισμένους μοιάζει αρκετά με το παλιότερο αντίστοιχο για την Αν. Ευρώπη «δόγμα Μπρέζνιεφ»⁴³.

Σημαντικά είναι τα ερείσματα και κίνητρα μιας τέτοιας πολιτικής τη στιγμή που στις χώρες της πρώην σοβιετικής επικράτειας:

* διαβιούν μεγάλες ρωσικές εθνικές ομάδες, κάτι που προκαλεί την αφορμή επέμβασης της Ρωσίας, παρέχοντας «προστασία» στους υπηκόους της στο εξωτερικό⁴⁴.

* υπάρχουν τεράστια αποθέματα ορυκτού πλούτου και πετρελαίου.

Για τη Ρωσία τυχόν διεύρυνση των ορίων του NATO σημαίνει αυτόματα «μέτωπο» εναντίον της, «απομονωτισμό» και αίσθημα «περικόκλωσης». Στις παρούσες συνθήκες φαίνεται ότι στον Μπόρις Γέλτσιν είναι πολιτικά αδύνατη η συναίνεση στο NATO να ανοίξει τις πόρτες του στους άλλους «δορυφόρους» της Σοβιετικής Ένωσης⁴⁵.

Η Μόσχα, εκφράζοντας τις παραπάνω «αιτιάσεις» της κατάφερε να πείσει τους Δυτικούς και πολύ περισσότερο τους Αμερικάνους, ότι με την επέκταση του NATO θα ένιωθε «ανασφαλής, με αποτέλεσμα να είναι (οι Αμερικάνοι) αυτή τη στιγμή, έτοιμοι να θυσιάσουν την επέκταση προς ανατολάς του NATO, στο βωμό της στενότερης αμερικανο-ρωσικής συνεργασίας»⁴⁶.

Άλλωστε, στη σύνοδο των υπουργών Εξωτερικών των κρατών-μελών του NATO στην Κωνσταντινούπολη στο Κοινό Ανακοινωθέν δεν γίνεται λόγος για διεύρυνση της Ατλαντικής Συμμαχίας προς ανατολάς. Κι αυτό αποτελεί για τη ρωσική διπλωματία τεράστια επιτυχία. Για τους ηγέτες των πρώην χωρών-«δορυφόρων» της Μόσχας ήταν μια ψυχρολουσία που δεν περίμεναν⁴⁷.

Η ρωσική διπλωματία για να πετύχει το σκοπό της χρησιμοποίησε, με χαρακτηριστική δεξιοτεχνία και ευφυΐα, τα εξής όπλα:

* Πρώτον, χρησιμοποίησε τις εσωτερικές πιέσεις που δεχόταν. Κι αυτά μεταφράζονται στο στρατό και τον εθνικισμό που εκφράζεται από τον εξτρεμιστή πολιτικό Ζιρινόφσκι⁴⁸. Τυχόν άνοδος στην εξουσία των στρατιωτικών ή κάποιου εθνικιστή ηγέτη θα περιέπλεκε την κατάσταση, καθώς ο έλεγχος της πυρηνικής δύναμης θα περνούσε στα χέρια ανθρώπων επικίνδυνων, τους οποίους η Δύση πιθανά δεν θα μπορούσε να ελέγξει.

* Δεύτερον, χρησιμοποίησε την οικονομική ύφεση και την ανάγκη στήριξης από τη Δύση του οικονομικού μεταρρυθμιστικού προγράμματος του Γέλτσιν (κάτι το οποίο σ' ένα βαθμό επιχειρείται π.χ. η Ρωσία εξαιρείται από την απελευθέρωση του εμπορίου που συμφωνήθηκε πρόσφατα στην GATT). Τυχόν κατάρρευση της ηγετι-

κής ομάδας Γέλτσιν λόγω της οικονομίας δεν είναι απίθανο να οδηγούσε στο ίδιο σενάριο που αναπτύχθηκε παραπάνω, και συνεπώς σε αύξηση της αστάθειας.

* Τρίτον, και ίσως σημαντικότερο, το όπλο που λέγεται «αγωγοί πετρελαίου». Το όπλο αυτό η Μόσχα το χρησιμοποίησε και το χρησιμοποιεί διττά: αφενός για να εκβιάσει τα τεράστιας σημασίας αμερικανικά συμφέροντα και επενδύσεις και αφετέρου για να εξαναγκάσει τα κράτη (Καζακστάν, Αζερμπαϊτζάν) σε σημαντικές πολιτικές υποχωρήσεις σε θέματα όπως εξοπλισμοί και δικαιώματα των ρωσικών μειονοτήτων⁴⁹.

Σύμφωνα πάντως με τις εκτιμήσεις του Ζμπίγκνιου Μπρεζίνσκι:

«Η παρούσα πολιτική της Μόσχας δεν αποβλέπει τόσο στην ανασύσταση της αυτοκρατορίας, όσο στη δορυφοροποίηση των κρατών αυτών. Η μετατροπή της Ουκρανίας [ίσως το σημαντικότερο πρόβλημα της Ρωσίας, σήμερα] για παράδειγμα σε μια νέα Βουλγαρία (η οποία ήταν ο πλέον πειθής σύμμαχος της ΕΣΣΔ) και η πλήρης υιοταγή της (έτοιμης να το πράξει) Λευκορωσίας, θα ένωνε ολόκληρο το σλαβικό τμήμα της ΕΣΣΔ. Ανάλογες όμως βλέψεις υπάρχουν και για τις χώρες του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, όπου το έργο της Μόσχας διευκολύνουν η οικονομική εξάρτηση από αυτήν των χωρών αυτών και η ύπαρξη σημαντικών ρωσοφώνων μειονοτήτων»⁵⁰.

Έτσι, η Δύση φαίνεται να έχει συμβιβαστεί με την ιδέα μιας αποκλειστικής ρωσικής «σφαίρας επιρροής», προκειμένου να διατηρήσει καλές σχέσεις με τη Μόσχα. Οι ιδέες περί διεύρυνσης φαίνεται να ναυαγούν, ενώ η Ρωσία συμφωνεί με τη Συμμαχία σε «ένα εκτεταμένο Μεμονωμένο Πρόγραμμα Συνεταιρισμού, που ανταποκρίνεται στο μέγεθος, τη σημασία και τις ικανότητες της Ρωσίας», και σε μια συνεργασία «σε τομείς όπου η Ρωσία μπορεί να συμβάλει μοναδικά και σημαντικά, ανάλογα με το βάρος και την ευθύνη της ως μιας μείζονος ευρωπαϊκής, διεθνούς και πυρηνικής δύναμης»⁵¹.

Συμπεράσματα

Το «κενό ισχύος» που δημιουργήθηκε στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη από την κατάρρευση της «σοβιετικής αυτοκρατορίας», ήταν φυσικό να προσελκύσει το ενδιαφέρον μεγάλων δυνάμεων της Δύσης και της Ρωσίας. Είναι μια περιοχή με τεράστια γεωπολιτική σημασία. Ήταν φυσικό για τη Δύση και το ΝΑΤΟ να σπεύσει να καλύψει αυτό το «κενό» επιχειρώντας να ελέγξει μ' αυτόν τον τρόπο «τα πεπρωμένα του κόσμου». Φυσικό ήταν και είναι για τη Ρωσία να προσπαθεί να αποτρέψει την απώλεια ελέγχου εκείνου που θεωρεί ότι «παραδοσιακά» της ανήκει. Ως ένα βαθμό η Ρωσία δείχνει ότι έχει καταφέρει να το πετύχει.

Το ΝΑΤΟ δεν φαίνεται να μπορεί να καλύψει άμεσα και ολοκληρωτικά αυτό το «κενό», ή καλύτερα να μην είναι διατεθειμένο να πληρώσει το κόστος μιας τέτοιας επιχείρησης. Ο μεγάλος αντίπαλος δεν υπάρχει πλέον. Ακόμη και αν οι σχέσεις της Δύσης με τη Ρωσία χειροτερεύουν, δεν προβλέπεται ποτέ να φτάσουν στο σημείο που βρισκότανσαν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Οι εθνικιστικές συγκρούσεις και η αστάθεια της περιοχής, συνιστούν την πολιτική βάση για τη διατήρηση της Συμμαχίας. Τυχόν όμως επέκταση των ορίων της, κατά

πολλούς, δεν θα έλυne το πρόβλημα της αστάθειας. Μάλλον θα υπήρχε μεγαλύτερη ένταση, δεδομένης της ρωσικής αντίδρασης.

Η αναγέννηση της Ρωσίας είναι ένας παράγοντας σημαντικός στις διεθνείς εξελίξεις. Φαίνεται ότι κατάφερε να ανακτήσει το «εγγύς εξωτερικό» της, συνέβαλε στην αποτροπή της άμεσης διεύρυνσης του NATO, ενώ της αναγνωρίζεται status σημαντικής ευρωπαϊκής πυρηνικής «υπερδύναμης».

Από την άλλη μεριά, οι ΗΠΑ διατηρούν την ηγεμονία τους στην Ευρώπη, χωρίς όμως να έχουν το βάρος και τις ευθύνες που είχαν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Είναι σαφές ότι έχουν αλλάξει κατά πολύ τις θέσεις τους, επιχειρώντας να διασφαλίσουν, μέσω των περικοπών στις στρατιωτικές τους δαπάνες, την οικονομική τους ανόρθωση.

Παράλληλα η Ευρώπη, έχοντας μπει στην τροχιά της ενοποιητικής διαδικασίας, αντιμετωπίζει τεράστια προβλήματα που αφορούν στο μέλλον της. Είναι κοινός τόπος στην Ευρώπη, αλλά και στον κόσμο, ότι, η ολοκλήρωση στους τομείς άμυνας, και εξωτερικής πολιτικής θα καταστήσει την Ευρωπαϊκή Ένωση πανίσχυρο πρωταγωνιστή στον επόμενο αιώνα.

Οι επιφυλάξεις της Ρωσίας και οι «τεχνικοί» χαρακτήρα πολιτικο-διπλωματικές δυσκολίες καθορίζουν συνεπώς και τις επιλογές της Συμμαχίας για τη λεγόμενη «διεύρυνση» της με κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Με δεδομένους όμως τους σημερινούς συσχετισμούς δυνάμεων, σε κάθε περίπτωση ότι αντιπροσωπεύει το NATO διατηρεί την πολιτική πρωτοβουλία και συνιστά το βασικό οργανωτικό παράγοντα των μεταψυχροπολεμικών σχέσεων ασφάλειας στη γηραιά ήπειρο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πλατιάς, Αθανάσιος Γ., *Το Νέο Διεθνές Σύστημα - Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα, Παπαζήσης, Βιβλιοθήκη Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων, 1995.
2. Αλειφαντής, Στέλιος, *NATO και Ελλάδα*, Έθνος, 12.1.1994.
3. Αλειφαντής, Στέλιος, *Διεθνής Ανταγωνισμός και Βαλκάνια*, Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 25-26.12.1993.
4. Όπως χαρακτηριστικά επισήμανε ο Άγγλος Η. Mackinder, εκφραστής της παραδοσιακής γεωπολιτικής θεωρίας «Όποιος είναι κυρίαρχος της Ανατολικής Ευρώπης κυβερνά την καρδιά της γης. Όποιος κυβερνά την καρδιά της γης εξουσιάζει την παγκόσμιο νήσο. Όποιος εξουσιάζει την παγκόσμια νήσο κυβερνά τον κόσμο». Συμπληρώνοντας τον Mackinder, ένας άλλος θεωρητικός της ίδιας σχολής, ο Αμερικανός Ν. Spykman, δίδοντας νέα διάσταση στη γεωπολιτική σκέψη, χωρίς ουσιαστικά να μεταβάλλει το αναλυτικό υπόβαθρο του Mackinder, υποστήριξε ότι: «Όποιος ελέγχει τον περιμετρο (της Ευρασίας) κυβερνά την Ευρασία. Όποιος κυβερνά την Ευρασία ελέγχει τα πεπερωμένα του κόσμου», από Ήφαιστος Παναγιώτης και Τσαρδανίδης Χαράλαμπος, *Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφαλείας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική προς το 2000*, Αθήνα, Σιδέρης, Βιβλιοθήκη Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων, 1992, σ. 38-39 & 41.
5. Για την έννοια της ισορροπίας της ισχύος «balance of power» δες, Wight Martin, *Πολιτική Δυνάμεων*, Αθήνα, Ειρήνη, 1994 σ. 158-171 (ελλην. μεταφρ. Hedley Bul, *Martin Wight and Theory of International Relations. The Second Martin Wight Memorial Lecture*, *British Journal of International Studies*, July 1976), επίσης δες Dougherty James E. - Pfalzgraff Robert L., Jr., *Βαρβαρούσης Πάρις (επιμέλεια), Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων. Μια συνολική Αποτίμηση*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1992 σ. 53-60 (ελλην. μεταφρ. Dougherty James E. - Pfalzgraff Robert L., Jr., *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*, Third Edition, New York, Harper &

Row, Publishers, Inc., 1990.

6. Με τη διάλυση και του Συμφώνου της Βαρσοβίας η ΕΣΣΔ δεν μπορούσε πλέον να ελέγχει τον στρατηγικής σημασίας χώρο της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

7. Αλεφαντής, Στέλιος, "Νέα τάξη" και τα στρατηγικά διλήμματα, Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 10.10.1993.

8. Δες στο: Ήφαιστος, Παναγιώτης, NATO: χωρίς εχθρό αλλά με ρόλο, Ελευθεροτυπία, 14.06.1993.

9. Συνέντευξη του Τζων Σαλικασβίλι στον Ευσταθιάδη, Σταύρο, Το Βήμα, 25.07.1993.

10. Gazdag, Ferenc, *Nation, Regionalism and Integration in Central and Eastern Europe*, Occasional Research Paper No 4. Athens, Institute of International Relations Panteion University, Δεκέμβριος 1992, σ. 8-13.

11. Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, *The European security order: a Greek view*, NATO Review, Δεκέμβριος 1992, σ. 20.

12. Maynes William, Charles, *Τα αδιέξοδα του NATO*, Το Βήμα, 31.07.1994.

13. Εκδοθείσα από τους Αρχηγούς Κρατών και Κυβερνήσεων, που συμμετείχαν στη συνεδρίαση του Βορειο-Ατλαντικού Συμβουλίου στη Ρώμη στις Διακήρυξη της Ρώμης Για την Ειρήνη και τη Συνεργασία, Το NATO μεταμορφώνεται, 7 και 8 Νοεμβρίου 1991.

14. Ευσταθιάδης, Στ., Οι ΗΠΑ βγάζουν το άστρο του σερίφη, Το Βήμα, 31.07.1994.

15. Παντελή, Παντελή, Η "συνεργασία ειρήνης" σκοντάφτει στα έξοδα, Ελευθεροτυπία, 10.01.1994.

16. Δες στο Βουλέλης Νικόλας, Ευέλικτο ανατολικά, αμήχανο στα Βαλκάνια, Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 16.01.1994.

17. Kennedy Paul, Προετοιμασία για τον 21ο αιώνα, Αθήνα, Νέα Σύνορα, 1994 σ. 413 (ελλην. μτφρ. Kennedy Paul, *Preparing for the Twenty-First Century*, 1993).

18. Kennedy Paul, ό.π., σ. 414.

19. Ντελόρ Ζακ, Η Ευρωπαϊκή Πρόκληση, Αθήνα Δ.Ο.Λ., 1992, σ. 104-105.

20. Στεφάνου Κωνσταντίνος, Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλας, 1991 σ. 1.

21. Kennedy Paul, ό.π., σ. 420-421.

22. Deppe Frank, Η νέα διεθνής τάξη: Ο κόσμος πέρα από τον ανταγωνισμό των συστημάτων, Αθήνα, Νέα Σύνορα, 1995 σ. 299-337 (ελλην. μτφρ. Deppe Frank, *Jenseits Der Systemkonkurrenz: Uberlegungen zur neuen Weltordnung*), επίσης, Sullivan Scott, Η Γερμανία διεκδικεί πάλι διεθνή ρόλο, Το Βήμα, Newsweek, 19.06.1994.

23. Εκδοθείσα από τους Αρχηγούς Κρατών και Κυβερνήσεων, που συμμετείχαν στη συνεδρίαση του Βορειο-Ατλαντικού Συμβουλίου στη Ρώμη στις Διακήρυξη της Ρώμης Για την Ειρήνη και τη Συνεργασία, Το NATO Μεταμορφώνεται, 7 και 8 Νοεμβρίου 1991.

24. Αλεφαντής Στέλιος, NATO και Ελλάδα, Έθνος, 12.01.1994.

25. Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, *The European security order: a Greek view*, NATO Review, Δεκέμβριος 1992, σ. 21.

26. Από Zimmerman Tim, Η διεύρυνση του NATO ανησυχεί τη Δυτ. Ευρώπη, Time, Καθημερινή, 27.11.1994.

27. Publie par les chefs d'Etat et de gouvernement participant a la reunion du Conseil de l'Atlantique Nord tenue a Bruxelles les 10 et 11 janvier 1994 «Partenariat Pour la Paix-Invitation», Bruxelles, OTAN, Service de Press, 10 Janvier 1994 σ. 1.

28. Εδώ θα ήταν χρήσιμο να επικαλεστούμε τη δύναμη του προέδρου της Πολωνίας ο οποίος απέρριψε το σχέδιο «Συνεργασία για την Ειρήνη», χαρακτηρίζοντάς το «ημίμετρο που πάνω απ' όλα έχει στόχο να κερδηθεί χρόνος», στο ρεπορτάζ με τίτλο Διχάζει η διεύρυνση, Ελευθεροτυπία, 10.1.1994.

29. «Partenariat Pour le Paix», ό.π., σ. 1.

30. Βουλέλης Νικόλας, ό.π., 16.1.1994.

31. «Η δυνατότητα των Δυτικοευρωπαίων να δρουν αυτόνομα σε περιοχές όπου δεν διακυβεύονται

- τα άμεσα ζωτικά συμφέροντα των ΗΠΑ ικανοποιεί πλήρως την επιθυμία των ΗΠΑ για «πολέμους χωρίς νεκρούς» και οικονομικό βάρος. Επιπλέον προσφέρει τη δυνατότητα στην Ουάσινγκτον να ελέγχει την κατάσταση αφού οι δυνάμεις της ΔΕΕ και άλλων εταίρων στη «Συνεργασία για την Ειρήνη» θα χρησιμοποιούν τις αεροπορικές δυνάμεις του ΝΑΤΟ (δηλαδή των ΗΠΑ) και το δορυφορικό δίκτυο πληροφοριών του, ενώ Αμερικάνοι αξιωματικοί σύνδεσμοι θα βρίσκονται στα επιτελεία». Μορώνης Μιχάλης, *Τα κρυφά χαρτιά των ΗΠΑ για Ευρώπη*, Ελευθεροτυπία, 10.01.1994.
32. Είναι γνωστή η ρήση του προέδρου Μιτεράν: «Αγαπώ τόσο πολύ τη Γερμανία, που θα προτιμούσα να είναι δύο».
33. Zimmerman Tim, ό.π., 27.11.1994.
34. Brzezinski Zbigniew, *Το ρωσικό όραμα του Κλίντον*, Καθημερινή (Foreign Affairs), 03.05.1994.
35. Χαρακτηριστική είναι η ρήση ενός Γερμανού σχολιαστή στο θέμα αυτό, ο οποίος ορθά αναφέρθηκε στο αξίωμα Φρειδερίκου του Μεγάλου: «Αυτός ο οποίος αμύνεται τα πάντα, δεν αμύνεται τίποτα, και αυτός ο οποίος θέλει ο καθένας να είναι φίλος του στο τέλος δεν έχει φίλους», από Brzezinski Zbigniew, *A Plan for Europe*, Foreign Affairs, January, February, 1995 σ. 28.
36. Από Μορώνη Μιχάλη, ό.π. 10.01.1994.
37. *Διχάζει η διεύρυνση*, Ελευθεροτυπία, 10.1.1994.
38. Βέβαια σε καμία περίπτωση δεν τίθεται θέμα πλήρους επανένταξης της Γαλλίας στο ΝΑΤΟ, αφού η Γαλλία δεν προτίθεται να ενσωματώσει την πυρηνική της δύναμη στο ΝΑΤΟ, προκειμένου να διατηρήσει τη στρατιωτική της επιρροή στην Ευρωπαϊκή Ένωση.
39. Ό.π., Ελευθεροτυπία, 10.01.1994.
40. Ό.π., Ελευθεροτυπία, 10.01.1994.
41. *Η επιστροφή της ρωσικής αρκούδας*, Το Βήμα, (The Economist), 30.01.1994.
42. *Η Ρωσία σε αναζήτηση μιας νέας διπλωματίας*, Το Βήμα, (Le Monde), 06.03.1994.
43. Dow Jones & Co, *Η Ρωσία επιδιώκει την ενοποίηση*, Καθημερινή, (The Wall Street Journal), 03.07.1994.
44. Elliot Dorina, *Η ρωσική αυτοκρατορία επιστρέφει*, Το Βήμα, (Newsweek), 26.06.1994.
45. *Οι υπερδυνάμεις επιστρέφουν*, Το Βήμα (Le Monde), 13.03.1994.
46. Brzezinski Zbigniew *Το ρωσικό όραμα του Κλίντον*, Καθημερινή (Foreign Affairs), 03.05.1994.
47. Χοϊδά Γ.Φ. *Ο Γέλτσιν στη νήσο των Φαϊάκων*, Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 19.06.1994.
48. Σύμφωνα με τον Brzezinski, «τα δυο τρίτα του ρωσικού πληθυσμού δηλώνει πως η διάλυση της ΕΣΣΔ ήταν ένα “τραγικό λάθος” που πρέπει να ανατραπεί», ό.π. Καθημερινή (Foreign Affairs), 03.05.1994.
49. Δες West Robinson J., *Με όπλο τους αγωγούς πετρελαίου*, Το Βήμα (Newsweek), 26.06.1994.
50. Brzezinski Zbigniew, *Το ρωσικό όραμα του Κλίντον*, Καθημερινή (Foreign Affairs), 03.05.1994.
51. Υπογραφή ΥΠΕΞ Ρωσίας, Κόζιρεφ του Συνεταιρισμού για την Ειρήνη, Δελτίο ΝΑΤΟ, 3/1994.